

„Nyissuk ki az ablakot, hogy berepüljön hozzánk az angyal!”

Beszélgetés Fellegi Ádámmal

Fellegi Ádám zongoraművész 1941-ben született Budapesten. Zongoraművész-tanári diplomáját a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán szerezte kitüntetéssel 1963-ban, majd Paul Badura-Skoda, Jörg Demus és Alfred Brendel tanítványa volt. 1966-ban első díjat kapott a Bécsi Internationaler Meisterkurs versenyén. 1962-től a Magyar Állami Operaházban volt korrepetitor. 1970-től 1990-ig az Országos Filharmónia állandó zongoraszólistája, 1973 és 1976 között a Hungaroton Kiadónál főként Bartók, Schönberg, Berg, Sztravinszkij és kortárs magyar zeneszerzők műveiből számos hanglemelt készített. 1989 és 1996 között a Magyar Televízióban önálló 50 perces televíziós műsorokat szerkesztett. 1992-ben Kodály Zoltán összes zongoraművét rögzítette CD-re, 1993-ban pedig egy négy CD-t tartalmazó kiadványt készített Nyikolaj Medtner szonátáiból.

1994 óta tart lakáskoncerteket budapesti harmadik emeleti lakásában. A rendszerváltás óta, a filharmóniai szólista státusok megszűntével állandó munkája nincs, de vidéken és külföldön rendszeresen tart előadást. Az ezredforduló utáni koncertjein mindig szöveggel kíséri a zeneszámokat, amelyekben a zenei mű háttérét, alkotóját vagy a hozzá kapcsolódó érdekességeket ismerteti. E szövegek hangulati bevezetők, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a mű élvezetét teljesebbé tegyék. A zenészek nem szokványos életútját járja, „visszavonult”, miközben kiteljesedett az élete.

– Nem feledkezve meg arról, hogy Halász Péter 1973-ban egy Dohány utcai házban létrehozta a Lakásszínházat, amely gyűjtőpontja lett a színházról, művészetéről, életről és főleg szabadságról való másképp gondolkodásnak, a „másság szabadságának”, úgy tudom, hogy ön volt az első, aki 1993-ban, a saját lakásában kezdett koncerteket tartani. Mára az önénél kisebb lakásokban is tudok kialakulóban lévő koncerthelyekről, amelyek mindegyike azért jött létre, mert szervezőiknek elegendő van a kiszolgáltatottságból, a színházak, koncerthelyek műsorterveiből, a sztárkultuszból...

– Az életben a legjobb dolgok sokszor keserű benyomásokkal kezdődnek. Azt hisszük, hogy rossz dolog történik, ám éppen akkor fordul jóra a sorsunk. Évtizedekig benne éltem a zenei élet közegeiben, amelyből a rendszerváltás idején – több államilag alkalmazott szólistával együtt – kiakolbólítottak. Időközben rájöttem, hogy ezzel a lehető legjobbat tették velem, mert a zenei élet

rendkívül zárt, kevés személyt érint, s ez a zárt csoport is egyre szűkül. Egyre kevesebben értenek hozzá, egyre kevesebben érdeklődnek, s a fiataloknál az érdektelenség egyre katasztrofálisabb méreteket ölt. A szakmuzsikus arra ítéli magát, hogy kevesekhez szóljon, s közöttük is sok a sznob. Igazi műértőkkel ritkán találkozom. Ezzel szemben létezik a közönségnek az a többsége, aki éhes a valódi művészeti benyomásokra, ám nem igazán érti a nyelvét. Én ezekhez fordultam. (Valóban Halász Péter lakásszínháza volt a kiindulópont, hiszen én is ott ültem a Dohány utcai lakásban.) Ez a lakás egyébként nem volt ilyen nagy, a két szoba közötti falat át-törtetem, s így kaptam egy 50 négyzetméteres területet. Hatvan ember kényelmesen, hetven szűkösen leülhet, de nem bánják, ha egy kicsit szorongani kell. Rájöttem, hogy a művészeti hatás a távolság négyzetével gyengül. Minél közelebb vagyunk a művészhez, annál erősebb az aurahatása. Még Szvjatoszlav

Richternél tapasztaltam (aki az általam a leginkább szuggesztívnek tartott művész), hogy a Zeneakadémián tartott koncertje sokkal nagyobb benyomást gyakorolt rám, mint az Erkel Színházban. Hozzátennem, az utolsó sorban ültem, az erkélyen. A művészeti benyomás nem kizárólag hangélmény, hanem látvány, szag – furcsa módon. Tudjuk jól, hogy az emberi testnek elektromágneses tere van, és az szintén érzékelhető, megtapasztalható, fölfogható.

– Ennek ékes bizonyítéka az, hogy pontosan lehet érezni, hogy az előadás napján jó vagy rossz közönség gyűlt-e össze. Némelyek azt állítják, hogy nincs rossz közönség...

– Természetesen van. Mikor semmi nem jut át az emberekhez. A művészeti produkciónak közös élménynek kell lennie, mint mondjuk, amilyen a szentmise. A túl nagy templomban, az utolsó sorban ülők már nem részesülnek a misztériumból. A művészetnek az a célja, a barlanglakó korszak óta, hogy meg akarja ragadni az emberek lelkét. Ha ezt nem teszi meg, akkor lehet a szakértők által akármilyen tökéletesnek ítélt, koncepcionális, csavaros mű, nem tölti be hivatását.

– A művészetnek átjárót kell biztosítania egy olyan dimenzióba, amelybe az ember egyedül nem képes átlépni. S a műnek, vagyis annak az anyagnak, ami a művészetben megjelenik, az a dolga, hogy ezt az átjárást egyenes irányúan biztosítsa. Ezt a legkönnyebben s a leggyorsabban a zene teheti meg.

– „Föl kell puhítani” a lelkeket, amelyek bizony rászorulnak a puhításra. Jelenleg azt tapasztaljuk, hogy az emberek érzelmei főként gyűlölködésben, haragban merülnek ki, a „szeretetáramlás” nem mindennapi dolog (bármennyi könyvet jelentet is meg erről Müller Péter). Az emberek csoportokba verődve utálják egymást, s a csoportokon belül sincs összetartó szeretet, s végül minden egyes ember idegenkedik a másiktól. A művészet képes arra, hogy az emberek között valamely időleges egységet hozzon létre. Ilyen szempontból még a giccs is számításba jöhet. Magam is tapasztaltam erős érzelmi hatását, mikor 1994-ben az első televíziós műsoromat az *Akácós út* rehabilitálásával kezdtem. Úgy éreztem, hogy tudomásul kell venni, hogy van valami ebben a dalban, ha a maradandó

dóságát és lelki hatását 80 éven át megőrizte...

– Ezt a gyerek ízlésén is le lehet mérni. Elárasztják őket zenei, film- és egyéb tárgyi csecsebecsékekkel, ők azonban ki tudják választani azt, ami tényleg értékes.

– A giccsnek az a tulajdonsága, hogy az erős azonnali hatás után elfakul. Ha megismétlik, egyre nehezebben váltható ki az élmény, s a végén elporlik. Ezzel szemben a művészet olyan, mint Aladdin meséjében a csodálámpa. Ez a poros, kopott lámpás, ez a régi nagy művészet – már ami megmaradt belőle. Dolgozni kell vele, dörzsölni, fáradozni. Az erőfeszítés a mai ember számára sem ismeretlen. Nézzünk meg egy srácot, amint ezer-szer gyakorolja, hogy a gördeszkájával fölgorjon a járdára, majd vissza. Ezzel az erőfeszítéssel egy Bach-fúgát is meg tudna találni. Mi lenne, ha akkor lenne „menő”, ha a Bach-fúga zenei végrendeletét megértené vagy, urambocsá! eljátszaná?

– A világ diktátuma biztosan nem ez.

– Egy picit ellentmondok ennek. Az én lakáskoncertjeim látogatóinak a névsora tavaly óta húsz százalékot emelkedett. 3600-an vannak, akik már itt voltak, beírják a nevüket s a címüket a vendégkönyvbe. Ebből készül egy névsor, akiket a szervező felhív, hogy „péntek hat órakor jöhet, ha akar zenét hallgatni”. Jelenleg Muszorgszkijjal és Csajkovszkijjal készülök. Szóval a trend nem egyértelmű.

– A világ diktátuma szerintem egyértelmű, ezek azonban titkos munkák, mint régen a szerzeteseké, akik elvonultan tevékenykedtek évtizedeken át mindenféle világi elismerés nélkül.

– Akkor mondható szerencsésnek egy művel való találkozás, ha egyszerre teljesíti be a magas művészet elvárásait, és ugyanakkor ki tud lépni az emberek közé. A nürnbergi mesterdalnokokban például a mesterek arról vitatkoznak, hogy melyiküké a legjobb mesterdal. Hans Sachs azt mondja, hogy vigyék ki a nép közé a dalokat, s az majd megmondja, melyik a legjobb. A mesterek felháborodnak, még hogy a tudatlanok döntsenek felőlük! Felőlük, akik egész életüket a tanulmányaiknak szentelték?! Igen – mondja Hans Sachs –, mert a zene őreztük van...

Egyébként olyasféle korszakban élünk, mint az ókor alkonyán, a Római Birodalom hanyatlása idején. A gótok

elárasztották Észak-Itáliát, Odoaker vezérrel és Nagy Theoderikkal betörték Rómába. Három évszázadig, körülbelül 500-800-ig, Nagy Károly idejéig az európai kultúrában mondhatni semmi nem történt. Ha körbenézünk a múzeumokban, mintha lyuk tátongana az időben, nincs irodalmi emlék, kép, szobor, zenemű, csak a végtelen

származnak, az eredeti pergamentekercsek elvesztek. Másolták őket, aztán a másolatot másolták, majd a másolat másolatát, és így tovább. Minden alkalommal hibák kerültek bele, s még ezzel együtt, így is az a pár szerzetes megmentette számunkra az ókori kultúrát. Mihez is kezdhettünk volna Démokritosz atomelmélete nélkül,

Fellegi Ádám és közönsége

öldöklérsről szól a história... Igen ám, de ott voltak a kolostorok, néhány szerzetessel, akik a pislákoló mécsesek fényénél másolták az iratokat. Hogy mit, azt tán maguk sem értették, de elhivatottak voltak arra, hogy meg kell őrizniük a tudást, tovább kell adniuk a kultúrát az utókornak. Így maradtak ránk Platon Dialógusai, s az ókor néhány kincse. Az ókori iratoknak a legrégebbi változatai is a középkorból

Arisztotelész Logikája nélkül! A Bibliával ugyanez a helyzet. A legrégebbi kéziratok, amelyek a birtokunkban vannak, jóval Krisztus után születtek.

– Én találkoztam néhány ilyen szerzetessel korunkból is...

– A bencések például imádkoztak, zsolozsmáztak, elmélkedtek, ám az askézist csak mértékkel gyakorolták, és a földi örömeik egyikét-másikat sem tartották feltétlenül az ördögtől

valónak. Ora et labora! – ez volt Szent Benedek jelszava: Imádkozzál és dolgozzál! Az ember dolgozzon, de közben az égi dolgokra is figyeljen oda! Csak ez marad ki a mai ember életéből.

– *Nem vágyik elismerésre? Tévé, rádió, újságcikkek, óriásplakátok...*

– A hiúságnak megvannak a maga görcei, ezek a szülési fájdalmak.

Bár az újságírók így is fölkeresnek, igen sok interjút adok, s ha volna rendes televízió, akkor tévéműsorom is lenne. Nekem azonban ez a 3600 ember most a legfontosabb.

– *A fájdalom a közvetítőanyag, amely előreviszi a dolgokat, van, ami szükségszerű, vele jár. A boldogság bizonyítéka a fájdalom is. Minden egymásra épül.*

– Igen, de a boldogság nem fedi el a fájdalmat. Egy közelebbi hasonlat, a magashegyi hegymászás. Az ember levegő után kapkod, fájnak az izmai, életveszélyben van, de látja fönt a szikrázó, havas, jeges csúcst, és tudja, ha majd eljut oda, végtelen örömben lesz része. Az ember szenved, de a lélek közben kielégül. Egy illusztris kolléga mondta nekem egyszer: „Bármit csinállok, akkor is kivágják a vastapsot!” Tehát a vastapsot biztosan bekövetkezőnek érezte, akármit csinál is. Az ilyen pökhendi vélemény a közönség mély megvetéséről tanúskodik. Én az ilyen hozzáállást elutasítom. Bár a közönség néha valóban okot ad arra, hogy közülük néha valakit vulgárisnak, felületesnek, félműveltnek tekintünk, ez nem ad okot a művész felsőbbrendű viszonyulására kenyéradója, az emberi közösség iránt. Sokkal inkább buzdításnak, készítetésnek kell éreznie e helyzetet, hogy a ma még felületes ismeretekkel rendelkező embertársait segítse az igazi lelki élmény felé. Ha ő maga lenéző, szeretetlen, akkor elsősorban önmagát kell rendbe tennie, mert művészeti és általános életérzése sérült, hibás. Glenn Gouldnál is jól megfigyelhető volt például, hogy rendkívül komolyan foglalkozott a művészettel, ugyanakkor utálta az embereket. Föld alatti stúdióba bújt, s az élete végén (elég fiatalon halt meg) már csak hanglemezfelvételeket készített. Nem szerette az „emberszagot”. Én szeretem.

– *A kollégái hogy ítélik meg? Tudomásul veszik az ön létezését, vagy örült ötletnek tartják a lakáskoncerteket?*

– Nem vesznek rólam tudomást. Rosszat nem mondanak rólam, mert ekkora sikerrel már nem tudnak mit kezdeni – itt a külföldi sikereimre is gondolok –, de egyszerűen nem említik meg a nevem. Kodály születésének a 125. évfordulója van, s a Hungarotónál fölvettem Kodály összes zongoraművét, egy két CD-s albumot. Egyetlen sor sem jelent meg róla a magyar szaksajtóban, úgy tudom. A temerbérletek egyébként olyan magasak, hogy egy művész nem tudja kifizetni, csak az, aki mögött hatalmas menedzsment s támogatottság áll. Lesznek ugyan mindig kivételezettek, de elkészerítő helyzetbe kerülnek azok, akik várnak az égi mannára. S itt a terhelés előnyt jelent, vagyis ha valaki nem pusztul, nem fásul és nem örül bele, akkor az hosszú távon kibírja. Az ember elsajátítja a túlélő technikát. Például, ha van egy ötletem, s egy intézményben azt mondják, hogy majd elgondolkoznak rajta, két hét múlva telefonálok, és még mindig nem döntöttek, akkor már tudom, hogy nem lesz belőle semmi.

– *Ön olyan világokba lép be a zenével, ahonnan mindenki menekül. Például végstádiumú betegeknek játszik. Mi történik ilyenkor?*

– A magyar Hospice Alapítványnál jelentkeztem Muszbek Katalin doktornőnél, akinek akkor még nem volt kórháza (most van egy 10 ágyas a Kenyeres utcában). Tehát nála jelentkeztem, s olyan betegek címeit kaptam meg, akiről már lemondott az orvostudomány. Fogtam a digitális zongorát, és itt persze csak palliatív kezeléssel lehetett szó, s mentem hozzájuk a lakásukra, volt, hogy a kórházba. Jött velem egy gyógytornász hölgy, a Hospice Alapítvány munkatársa. Beszélgettem, zongoráztam, volt, akivel négykezesezttem, olyan is akadt, aki maga is zongorázott. (Naturalista – ezt régen így hívták –, természetes tehetség vagy zseni.) A legmegrendítőbb élményt számomra egy agytumorban szenvedő fiatal hölgy jelentette, aki nem volt még negyvenéves szegény. Én a halála előtt egy nappal találkoztam vele a Tétényi úti kórházban. Egy vizsgálat alakítottak át, hogy külön szobája lehessen, mert akkor már nem lehetett összerakni senkivel. Hónapok óta le volt benuva, lobotomiát végeztek nála, a szemét nem tudta becsukni,

gégemetszés nyomai rajta... Úgy tűnt, mintha csak egy test lenne, s kérem, Mozartot játszottam neki, és megpróbált tapsolni. Nem tudta a két kezét összetalálkoztatni, s mutatott a fejére, hogy ő szeretne reagálni, csak nem tud. Még pislogni sem tudott. De egy fél óra múlva azzal a kezével, amelyeket hónapok óta nem tudott megmozdítani, ütötte a takarót. Amikor valaki meghal, elsötétedik a világ, megszakad a film, de a hallás megmarad. A haladók lelkeivel igenis foglalkozni kell! S az élet másik végével, a magzattal, az újszülötten ugyanúgy. Azt hisszük, kis buta az újszülött csecsemő, de ez egyáltalán nem így van. Járnak ide terhes anyukák is zenét hallgatni. A „pocaklakóknak” is többnyire Mozartot játszom, de elértem egy idő után, hogy mindent lehet. Az a lényeg, hogy hallgasson zenét. Legyen meg az opciója, tudja, hogy léteznek más világok is. Sokan ott hibáznak, hogy nem tárják fel a világot a gyermek számára, csak egy pici részét mutatják meg, s így nem tud választani. Vagy elfogadja azt, amit kap a felnőttektől, vagy később majd új után néz, s az nem biztos, hogy veszélytelen vállalkozás lesz.

A magzat nyilván a fúga szerkezetét nem látja, de érzékeli, hogy hol hangos, hol halk, a dinamikai és ritmikai váltásokat, a zenei összélényre nagyon fogékonyak a picinyek. Ezt a lehetőséget, a lelkük kinyitását a haladókknak is, a magzatoknak s a csecsemőknek is meg kell adni. Ezzel a populációval a zeneművészet nem foglalkozik, nem közönség, ugye.

– *Az Országos Pszichiátriai Intézetben is tartott zenei foglalkozásokat...*

– Nyolc évig csináltam azt is. Oda szállítottam egy Bösendorfer zongorát, s minden hónapban adtam egy koncertet a betegeknek és ápolóiknak. Nagyon szerették, óriási sikere volt. Egészen súlyos betegek is részt vettek az előadásaimon, néha felálltak, mozogtak. Az egyik megfordult a tengelye körül és táncolt, vagy azt mondta, hogy ő most el akarja énekelni a „Jaj, cica eszem azt a csöpp kis szádat!”, főképp a mániások voltak a főszereplők, tündökölni szerettek. Megálltam, ha szóltak, megöleltem őket. Nagyon fontos, hogy megsimogassuk a betegeket, a homlokukat, a karjukat, volt, hogy pusztit adtam nekik. Gyakran megtáncoltattam őket a Goldberg-

Lakáskoncert

variációk egy lassú tételére. Volt egy segítőm, egy táncpedagógus, aki egyszerű lépéskombinációkat tanított, s körbefogódtak, lassú ringó mozgással mentek körbe-körbe. Hihetetlen gyönyörű hatása volt. Akkor jöttem rá, hogy helytelen, hogy az emberek be vannak szorítva a zsöllyesorokba. Erről beszél Tolsztoj művében, a Kreutzer-sonáta főszereplője, Pozdnisev, mondván, borzasztó, hogy nyugodtan kell ülnie a székében, amikor egy Beethoven-sonáta tűzfolyamát hallgatja, s mikor vége van, az időjárásról kell csevegnie az estélyi ruhás hölgyekkel. Tolsztoj szerint a katonai zene jó, mert arra menetelnek, a templomi zenére imádkoznak, a tánczenére táncolnak, ám a koncerten mozdulatlanul ülnek az emberek. Csak egy történet: a Bayreuthi Ünnepi Játékok színházában rám szólt egy hölgy, hogy ne ingassam annyira a fejem, mert mögülem nem bír kilátni. Az ő szemében én nyilván egy renitens örült voltam. A hölgy bizonyára rágta a zablát egy ideig mielőtt szóvá tette a dolgot, az még mondjuk mínusz 15 perc a mű élvezetéből.

– Mondhatjuk azt, hogy ez a kor nem kedvez a szenvedélyes, zabolátlan embereknek?

– A mi világunk nem nagyon ad módot arra, hogy az emberek elengedjék, kitombolják magukat. Hajdanán megvolt ennek a rendje s módja, mint az ókori szaturnáliák, a Dionüszosz-és Mithrász-kultusz eseményei, majd az ezek által átfűtött keresztény ünnepek: a karneválok, a farsang, a busójárás, a húsvéti szokások. S az emberek készültek az ünnepekre. Ma azonban nálunk csak gyűlöletorgiák lehetőségei. Nagy negatív indulatok szabadulnak el, a lincselések, a fújolások, az agresszió, a kirekesztés közepette. Szeretethiányban szenvedünk.

Ha megnézzük a Mascagni Parasztbecsületének a húsvéti kórusát – ahol a szicíliai parasztok levett kalappal mennek a barokk templomocskába, s zúg az orgona –, akkor megérti az ember, hogy ott komolyan, szenvedélyesen átérzik a feltámadás, az új élet misztériumát, közben persze megtörténik a halálos párbaj is... Szerintem a mai ember hozza létre a saját ünnepeit! Ne a nap-

tárra nézve érezzen ünnepi hangulatot, hanem amikor jön – mert az magától jön –, akkor nyissuk ki az ablakot, hogy berepüljön hozzánk az angyal!

– Mi lesz az OPNI-ban tartott koncertjeivel?

– A zongorámat elszállíttattam. A haldoklóknak zenélés is megszűnt, de a lakáskoncertek s a „babakoncertek” megmaradtak. Hihetetlen érdeklődés van irántuk.

– Nem terjeszkedik? Esetleg másokkal összefogva továbbgondolhatná ezt az ügyet.

– Abban a pillanatban, amikor csapatmunkát kell végezni, már nehezednek a feltételek. Időnként közreműködöm ugyan más produkciókban, s vannak önkéntes segítőim. Most például Muszorgszkij Egy kiállítás képei című zongoraverseny-darabját fogom játszani. De amint nagyobbra nyitom az ajtót, megszűnik a zenében az intimitás, az a maximális önállóság és szabadság, amelyet hosszú évek munkájával sikerült kivívnom.

Gyimesi Ágnes Andrea